

ЎЗБЕКИСТОНДА ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНИШНИНГ НАЗАРИЯЛАРИ, ШАКЛЛАНИШИ ВА МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТ ЎСИШИНИ ТАЪМИНЛАШДАГИ ИМКОНИАТЛАРИ

F. B. Shakirova

Toshkent davlat transport univesiteti dotsenti

Ўзбекистонда инновацион ривожланишнинг назариялари, шаклланиши ва миллий иқтисодиёт ўсишини таъминлашдаги имкониятлари хусусида тадқиқот ишларини амалга оширишдан олдин «инновация», «инновацион иқтисодиёт» ва «инновацион ривожланиш» назарияларнинг халқаро миқёсда ўрганиш бошланган даврига эътибор қаратиш лозим.

Чунки, замонавий шароитда инновацион иқтисодиёт ривожланган ва ўзининг тегишли самарасини бераётган мамлакатларда «инновацион иқтисодиёт» ва «инновацион ривожланиш» эмас балки, дастлаб «инновация»нинг назарий асослари XX асрнинг биринчи ярим йиллигида фанга кириб келган. Бу давр 1920-1930 йилларга тўғри келади, бундан кўринадики халқаро миқёсда ҳам инновация, инновацион иқтисодиёт ва инновацион ривожланиш билан боғлиқ назарияларни тадқиқ қилиш унчалик чуқур тарихга эга эмас.

Бизга тарихдан маълумки, Ўзбекистон бу давр (1920-1930 йиллар)да хўжалик юриштишнинг тубдан янгича бўлган хусусий мулк ва рақобат механизмларини қатъий равишда инкор этадиган тизимга ўтиш жараёнини бошидан кечираётган эди. Бундан маълум бўладики, бу даврда Ўзбекистонда «инновация», «инновацион иқтисодиёт» ва «инновацион ривожланиш»нинг назарий асосларини тадқиқ қилиш эмас, балки бу тўғрида сўз юритиш ҳам мумкин эмас эди.

Демак, ўз-ўзидан аён бўладики, Ўзбекистонда «инновация», «инновацион иқтисодиёт» ва «инновацион ривожланиш»нинг назарий асослари хусусида тадқиқот ишларини амалга ошириш, уни амалиётга жорий этиш билан боғлиқ масалалар мамлакатимизда бозор муносабатлари жорий этилган 1991 йиллардан бошланган. Агар, мамлакатимиз мустақилликка эришгандан кейинги 10 йиллик даврга назар ташлайдиган бўлсак, бу даврда бозор иқтисодиётининг асосий тамойиллари ва механизмларини амалиётга жорий этиш, тегишли қонунчилик ва меъёрий ҳужжатлар базасини яратиш билан боғлиқ ишлар амалга оширилган.

Ҳақиқатда ҳам Ўзбекистон бозор иқтисодиётига ўтган 1991 йилдан 2000 йилгача бўлган даврда амалга оширилган илмий тадқиқот ишларида, илмий асарларда, шунингдек миллий иқтисодиётда хўжалик юриштиш тизимини бошқариш бўйича қабул қилинган қонунчилик ва меъёрий ҳужжатларда

«инновация», «инновацион иқтисодиёт» ва «инновацион ривожланиш»нинг назарий ва амалий масалаларига етарли даражада эътибор қаратилмаган.

Ўзбекистонда «инновация», «инновацион иқтисодиёт» ва «инновацион ривожланиш»нинг назарий асослари, шаклланиши ва миллий иқтисодиётни ўсишини таъминлашдаги жараёнларини, юқорида қайд этилган фикр ва мулоҳазаларга таяниб, қуйидаги босқичларга гуруҳлаш мақсадга мувофиқ.

Биринчи босқич, 1991-2000 йиллар. Ушбу даврда хўжалик юриштишнинг маъмурий-буйруқбозлик тизимидан бозор иқтисодиётига ўтилди, бозор муносабатларини тартибга соладиган қонунчилик базаси яратилди. Ўзбекистон иқтисодчи олимлари бу даврда асосий эътиборни бозор муносабатлари, механизмлари ва ўтиш иқтисодиёти билан боғлиқ илмий асарлар яратиш ва тадқиқот ишларини амалга оширишга қаратган.

Иккинчи босқич, 2000-2010 йиллар. Ўзбекистонда «инновация», «инновацион иқтисодиёт» ва «инновацион ривожланиш»нинг айрим назарий жиҳатлари иқтисодчи олимлар ва мутахассислар томонидан эътироф этилди, бироқ ушбу масалалар кенг кўламли тадқиқот объекти сифатида ўрганилмади.

Тадқиқотлар ва ўрганишлар натижаси шуни кўрсатмоқдаки, Ўзбекистонда инновацион ривожланиш масалалари 2000-2010 йилларда назарияга нисбатан амалиётда анча тез ривожланди. Хусусан, шу даврда Ўзбекистонда дастлаб инновацион лойиҳалар ва ишланмаларни мувофиқлаштириб турувчи кўмита ташкил этилди¹. Қарорга асосан кўмита зиммасига инновацион лойиҳаларни мувофиқлаштириш нуқтаи назаридан қуйидаги вазифалар юклатилди:

- мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш вазифалари, замонавий фан ютуқларини ҳисобга олган ҳолда Фанлар академияси, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, бошқа вазирлик ва идоралар билан бирга фан ва технологияларни ривожлантиришнинг устувор йўналишларини ишлаб чиқиш;
- вазирликлар ва идораларнинг илмий-тадқиқот институтлари ва муассасалари, лойиҳа-конструкторлик ташкилотлари, олий таълим муассасалари, Фанлар академиясининг фан ва технологиялар ривожланишининг устувор йўналишларини амалга ошириш бўйича фаолиятини мувофиқлаштиришни таъминлаш;
- илмий-техника дастурлари амалга оширилишини, шунингдек, илмий-тадқиқот ишлари натижалари иқтисод, ишлаб чиқариш, таълимнинг

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Фан ва технологиялар ривожланишининг мувофиқлаштириш ва бошқаришни такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» қарори (Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2006 й., 31-32-сон, 311-модда; 2008 й., 14-15-сон, 99-модда; 2011 й., 36-сон, 366-модда; 2013 й., 47-сон, 616-модда; 2014 й., 30-сон, 365-модда)

турли соҳаларида қўлланилишини самарали мониторинг қилишни ташкил этиш;

– илмий-техника соҳасида ўзаро фойдали халқаро ҳамкорликни ривожлантириш, мамлакат илм соҳасига хорижий инвестицияларни жалб қилиш, республика илмий ташкилотлари, олимлари ва мутахассисларининг халқаро дастурлар ва илмий лойиҳалар танловларида қатнашиши учун кўмаклашиш каби вазифалар шулар жумласидандир.

Таъкидлаш жоизки, Ўзбекистонда инновацион ривожланиш орқали миллий иқтисодиётни барқарор ўсишини таъминлаш жраёнларига бўлган эътибор айнан кўмитани ташкил этиш даврига тўғри келади.

Кўмита мамлакатда амалга оширилаётган фундаментал ва амалий лойиҳалар бўйича давлат гранти танловларини эълон қилиш, уни ўтказиш ва натижаларини мувофиқлаштириб бориш билан бирга, инновацион лойиҳалар бўйича ҳам қатор амалий ишларни амалга оширди. Бироқ, мамлакатда инновацион ривожланишнинг етарли даражада ҳуқуқий асоси мавжуд бўлмаганлиги боис, бу соҳа ривожланишининг амалий самарадорлиги паст бўлиб қолаверди. Ушбу масаланинг ижобий ечимини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Инновацион лойиҳаларни ва технологияларни ишлаб чиқаришга тадбиқ этишни рағбатлантириш борасидаги кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида²»ги қарори қабул қилинди.

Таъкидлаш жоизки, мазкур қарор мамлакатимиз иқтисодиётида инновацион иқтисодиётни ривожланишининг ҳуқуқий асосини яратиш билан бирга, бу борада қатор амалий ишларни амалга ошириш имкониятини берди.

Хусусан, қарор инновацион лойиҳаларни ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этишнинг қуйидаги механизмларини белгилаб қўйди.

1. Инновацион ғоялар, технологиялар ва лойиҳалар Республика ярмаркаси ҳар йили ўтказиладиган бўлди. Ҳозирги кунга қадар «Ўзбекнефтегаз» МК, «Ўзкимёсаноат» ДАК, «Ўзфармсаноат» ДАК, «Ўзбекэнерго» ДАК, «Ўзбекиуголь» АК, Навоий ТМК, Олмалиқ ТМК, «Ўзбекистон ҳаво йўллари», Олий таълим ва ўрта махсус таълими тизимидаги муассасалар ва бошқа йирик концернлар ҳозирги кунга қадар инновацион ярмаркаларни ўтказиб келмоқда.

2. Амалий илмий ишланмалар ва инновацион технологиялар ишлаб чиқаришга кенг татбиқ этилишини таъминлаш учун зарур бўлган молиявий манбаларини аниқлаш ва маблағларни шакллантириш ҳамда улардан фойдаланишни мувофиқлаштириб бориш.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Инновацион лойиҳаларни ва технологияларни ишлаб чиқаришга тадбиқ этишни рағбатлантириш борасидаги кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги Қарори // Халқ сўзи, 2008 йил 16 июл. 37-сон.

3.Замонавий ускуналар ва технологияларнинг халқаро ва маҳаллий ишланмаларини ўрганиш, шу асосда замонавий технологияларни ишлаб чиқаришга татбиқ этишнинг ҳар йилги ва ўрта муддатли дастурларини шакллантириш.

4. Маҳаллий амалий илмий тадқиқотлар ва ишланмаларга буюртмалар жамламасини шакллантириш, шунингдек уларни жойлаштириш.

5. Амалий илмий тадқиқотлар ва ишланмалар натижаларини корхона фаолияти амалиётига татбиқ этиш.

Ўзбекистонда инновацион ривожланишнинг иккинчи босқичида (2000-2010 йиллар) “инновация”, “инновацион иқтисодиёт” ва “инновацион ривожланиш”нинг назарий асослари сифатида етарли даражада ўрганилмаган.

Таъкидлаш жоизки, ушбу иқтисодий терменлар асосида вужудга келадиган муносабатлар, уларнинг назарий жиҳатлари нафақат мамлакатимиз иқтисодчи олимлари, балки МДХга аъзо мамлакатлар иқтисодчи олимлари ва мутахассислари томонидан ҳам етарлича тадқиқ этилмаган. Буни С.М.Бельтюкованинг куйидаги фикрлари ҳам тасдиқлаб турибди: “Ҳозирги вақтда “инновацион иқтисодиёт” тадқиқотчилар томонидан етарлича ўрганилмаган соҳалар қаторига киради. Замонавий энциклопедия ва иқтисодий луғатларда “инновацион иқтисодиёт”га аниқ ва пухта берилган таъриф мавжуд эмас. Шу билан бирга, таъкидлаш жоизки, инновацион ривожланишга бағишланган тадқиқот ишларида ва иқтисодий адабиётларда “иқтисодий билим”, “янги иқтисодиёт”, “постиндустриал иқтисод” каби терменларни кузатиш мумкин³”.

Бироқ, эътироф этиш жоизки, мамлакатимизда инновацион ривожланишни жорий этишнинг иккинчи босқичида Б.Абдуллаев, Ш.Синдаров ва бошқалар диссертация ишларида инновациянинг айрим жиҳатларини ўрганган. Хусусан, Б.Абдуллаев номзодлик илмий даражасини олиш учун тайёрлаган диссертациясида бозор иқтисодиёти шароитида инновацион фаолиятнинг бошқарувини такомиллаштириш масалаларини тадқиқ этган⁴, Ш.Синдаров ўзининг номзодлик илмий даражасини олиш учун тайёрлаган тадқиқот ишида жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози ва миллий иқтисодиётни модернизациялаш шароитида тадбиркорлик фаолиятида инновацион жараёнлардан фойдаланишнинг иқтисодий механизмини самарасини ошириш ва такомиллаштириш йўллари ўрганилган⁵.

³ Бельтюкова С.М. Инфраструктурный фактор развития инновационной деятельности регионов. Вестник ПНИПУ. Социальные экономические науки. 2013. №21. 121-127 стр.

⁴ Абдуллаев Б.А. “Инновацион фаолиятнинг бошқарувини такомиллаштириш”. 08.00.05-Менежмент ихтисослиги бўйича номзодлик илмий даражасини олиш учун тайёрлаган диссертация. Андижон, 2002.

⁵ Синдаров Ш.Э. “Ўзбекистон Республикасининг тадбиркорлик фаолиятида инновацион жараёнлардан фойдаланишнинг иқтисодий механизми”. 08.00.02-Макроиқтисодиёт ихтисослиги бўйича номзодлик илмий даражасини олиш учун тайёрлаган диссертация. Тошкент, 2010.

Юқорида қайд этилган номзодлик ишларида инновация, инновацион ривожланиш каби иқтисодий муносабатларнинг назарий асослари сифатида хорижлик иқтисодчи олимларнинг фикрлари ва ғоялари келтирилган. Чунки, юқорида таъкидлаганимиздек МДХ мамлакатлари ва мамлакатимиз иқтисодчи олимлари мазкур масалаларнинг назарий жиҳатларини етарли даражада тадқиқ этмаган ва бу каби иқтисодий терменларнинг моҳиятини очиб берувчи таърифларни шакллантирмаган.

Булардан кўришиб турибдики, мамлакатимиз миллий иқтисодиётининг ривожланиш тенденциялари ва ўзига хос хусусиятларини эътиборга олиб инновацион ривожланишнинг назарий жиҳатларини чуқурроқ тадқиқ этиш ҳамда уларга таянган ҳолда “инновация”, “инновацион иқтисодиёт” ва “инновацион ривожланиш” каби терменларнинг иқтисодий моҳиятига муаллифлик таърифларини шакллантириш лозим.

Биз, мазкур диссертация доирасида хорижий иқтисодчи олимлар, назариячилар ва мутахассисларнинг инновацияга оид назарий ва илмий қарашлари юзасидан амалга оширилган тадқиқот натижаларига таяниб инновация”, “инновацион иқтисодиёт” ва “инновацион ривожланиш” каби терменларга муаллифлик таърифларини шакллантиришга ҳаракат қиламиз.

Инновация – иқтисодиётдаги талаб ва таклиф натижасида вужудга келадиган, мавжуд ижтимоий-иқтисодий муносабатлар ва анъанавий ишлаб чиқариш муносабатларини янгисига аламаштиришига имконият берадиган ихтиро, каифиёт ва замонавий ғоялар мажмуидир. Бундан кўринадик, мамлакатда инновациянинг назарий ва амалий жиҳатдан намоён бўлиши учун биринчи навбатда инновацион талаб ва инновацион таклиф бўлиши зарур экан. Бизга маълумки, талаб вужудга келган муҳитда инновацион таклиф пайдо бўлади. Албатта, инновацион таклиф пайдо бўлиши учун инновацион муҳит ва инновацион инфратузилма етарли даражада шаклланган бўлиши керак. Буларнинг барчаси давлат ва хусусий шахслар томонидан молиявий маблағлар билан таъминлаш ва рағбатлантирилиши зарур бўлади.

Инновацион иқтисодиёт – инсон интеллектуал капиталига асосланган хўжалик юритиш шаклидир. Инновацион иқтисодиёт кишилиқ жамиятининг барча хўжалик юритиш шаклларини босиб ўтгандан кейин жорий этиладиган босқичдир, хўжалиқ юритишнинг бу босқичида миллий иқтисодиётнинг барча бўғинларида энг замонавий техника ва технологиялар жорий этилади.

Инновацион ривожланиш – миллий иқтисодиётнинг барқарор ўсишини инсон интеллектуал капитали ва юқори технологияларига асосланиб таъминлашнинг ижтимоий-иқтисодий жараёнидир.

Инновацион ривожланиш даврида мамлакат миллий иқтисодиёти ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатишга узлуксиз жорий этиладиган замонавий техника

ва технологиялар таъсирида барқарор ўсиб бориш имкониятига эга бўлади. Миллий иқтисодиётнинг барқарор ўсишига ривожланган фан-техника тараққиётини амалиётга жорий этиб бориш бевосита таъсир қилади. Бу жараёнда миллий иқтисодиётга шундай тизим жорий этиладики, унда фан, саноат ва жамият ўртасида ўзаро узвий боғлиқлик пайдо бўлади, инновация саноат ва жамият ривожланишнинг базасини ташкил этади, ўз навбатида инсон интеллектуал салоҳияти бу икки жараённи рағбатлантирадиган омил бўлиб хизмат қилади.

Ўзбекистонда инновацион назария ва шаклланишини *учинчи босқичи*, 2010 йилдан то ҳозирги кунгача бўлган даврни ўз ичига олади. Инновацион ривожланишнинг учинчи даврида мамлакатимизда барқарор иқтисодий ўсишни таъминлаш масаласи долзарб вазифалардан бирига айланди. Бунга дунёда юз бераётган жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозлар, халқаро иқтисодиётнинг глобаллашуви, молия ва истеъмол бозорларда баҳоларнинг беқарорлиги, шунингдек давлатлар ўртасидаги сиёсий беқарорликлар бевосита таъсир этмоқда.

Ўзбекистонда “инновация”, “инновацион иқтисодиёт” ва “инновацион ривожланиш”нинг назарий жиҳатдан ўрганиш натижалари шуни кўрсатмоқдаки, инновация фан, саноат ва жамиятни ўзаро уйғунликда ривожланишини таъминлашга хизмат қиладиган ягона тизим яратилмаган.

Биз ушбу хулосани мамлакатимиз иқтисодчи олимлари ва мутахассислари томонидан миллий иқтисодиёт, уни барқарор ўсишини таъминлаш борасида амалга оширган тадқиқот ишлари ва илмий асарларини ўрганиш асосида шакллантирдик.

Шуларни эътиборга олиб, инновацион ривожланишнинг “инновацион муҳити” ва “инновацион инфратузилма”ларни назарий жиҳатдан асослаш зарур деган фикрга келдик (мазкур бобнинг кейинги параграфларида бу масалаларни атрофлича кўриб чиқамиз), шунингдек “инновация”, “инновацион иқтисодиёт” ва “инновацион ривожланиш”га иқтисодий таърифлар мавжуд эмаслигини эътиборга олиб юқорида ушбу иқтисодий терменларга нисбатан муаллифлик ишланмаларни шакллантирдик.

Чунки, инновация ва инновацион ривожланиш хусусида фикр юритганда унинг асосий манбаси фан ва таълим эканлигини унутмаслигимиз керак. Чунки инновацион ривожланишнинг асосида инсон интеллектуал билими билан яратилган ва амалиётга қўлланилган замонавий технологиялар ётади. Шундай экан фан, саноат ва жамият ўртасида шундай бир тизимни яратиш лозимки, ушбу тизимни самарали ишлашида инновация муҳим боғловчи бўғин бўлиб хизмат қилсин. Демак, инновация фан, саноат ва жамиятни ўзаро уйғунликда

ривожланишини таъминлаб туришга хизмат қиладиган “янги иқтисод”ни назарий жиҳатдан яратиш ва уни амалиётга жорий этиш лозим.

“Янги иқтисод” мамлакатнинг иқтисодий хўжалигини ўзида мужассам қилган амалдаги технологияни сифат жиҳатидан юқори даражадагиси билан тўлиқ алмаштирилган иқтисоддир⁶. Бироқ, “янги иқтисод”га берилган ушбу фикр иқтисодиётни инновацион ривожланишга ўтказилганини англамайди.

Инновацион ривожланиш “билимга асосланган иқтисодиёт”га иқтисодий ривожланиш босқичи бўлиб, иқтисодчи олимлар ва мутахассисларнинг фикрларига кўра, “инновацион иқтисодиёт” жамиятга индустриал иқтисодиётдан кейин жорий этилади⁷. Маълумки, ушбу назарияга асосан иқтисодиёт индустриаллашган давргача бўлган жараённи ва ундан кейинги индустриаллашган даврни босиб ўтган бўлиши лозим. Демак, мамлакат иқтисодиётида инновацион ривожланиш индустриаллашган иқтисодиётдан кейин қўлланилади ёки бошқача қилиб айтганда мамлакат иқтисодиёти тўлиқ индустриаллашган ҳолда ривожланиш босқичига ўтгандан кейин инновацион ривожланишни қўллаш ҳақида фикр юритиш мумкин.

Шу ўринда индустриаллашган иқтисодиёт қандай кўринишга эга бўлади деган саволни ёритиш мақсадга мувофиқ бўлади. Индустриаллашган иқтисодиёт (лотинча *Industria*) — иқтисодиётни анъанавий ривожланиш жараёнидан ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан ривожланган, саноат ишлаб чиқариши юқори улушга эга бўлган иқтисодиётга ўтишдир⁸. Ушбу жараён энергетика ва металлургия ҳамда янги технологияларнинг ривожланиши билан боғлиқ ҳолда ривожланади.

Индустриаллашган иқтисодиётда жамиятнинг дунёқариши ва турмуш шароитлари ўзгаради, янги техника ва технологияни қўллашга бўлган қизиқиш ва талаб ортади, аҳолининг даромадлари ўсади ва инвестицион муҳит тубдан яхшиланади. Буларнинг барчаси мамлакатда халқаро даражадаги истеъмол моллари ишлаб чиқариш имконияти пайдо бўлади, хизмат кўрсатиш сифати халқаро даражага кўтарилди ва иқтисодий ўсишга эришилади.

Тадқиқотлар натижаси шуни кўрсатмоқдаки, индустриаллашган иқтисодиёт индустриаллашгандан кейинги иқтисодиёт бир-биридан қандай фарқ қилиши хусусида турли ёндошувлар ва ишланмалар мавжуд, шу билан бирга мамлакатимиз иқтисодчи олимлари томонидан мазкур масалалар атрофлича ўрганилган. Шуларни эътиборга олиб, жамиятда хўжалик юритишнинг ушбу

⁶ Матеров И. Факторы развития «новой экономики» в России // Экономист. 2003, №2. –С. 3-7.

⁷ Иноземцев В.Л. Теория постиндустриального общества как методологическая парадигма российского обществоведения // Вопросы философии. 1997. №10. С. 34-36.

⁸ Enslavement and industrialisation Robin Blackburn, BBC British History. Published: 18 December 2006 Accessed April 2008. Page, 123.

икки усули хусусида етарлича иқтисодий билим ва амалий тасаввур ҳосил қилиш мақсадида қуйидаги жадвални келтирамиз.

1-жадвал

Индустриаллашган иқтисодиёт ва инновацион иқтисодиёт⁹

(таққослама таҳлил)

Мезонлари	Индустриаллашган иқтисодиёт	Инновацион иқтисодиёт
Истеъмол бозорлари		
Иқтисодий ривожланиши	узлукли, бир текис	жадаллашган, узлуксиз
Бозордаги ўзгариш	судралувчан, бир текис	тез суръатда ва тасаввурга сизмайди
Маҳсулот ва технологиянинг ҳаёт даврилиги	узун муддатли	қисқа муддатли
Рақобат доираси	локал ва минтақа миқёсида рақобат	глобал гиррақобат
Корхоналар		
Ривожланиш темпи	бир текисда	истеъмоли талабига асосан жадаллашган
Бизнесни ривожлантириш стратегияси	стратегик пирамида: кириш, миссия, мақсад, ҳаракат режаси	янги имкониятлар сари ҳаракат: динамик стратегия
Ривожланиш мақсади	фойда	бозорни капиталлаштириш (корхоанинг бозор қийматини ошириш)
Ишлаб чиқаришни ташкил этиш	маҳсулотни ёппасига ишлаб чиқариш	талаб асосида ишлаб чиқариш, корхонани кенгайтириш
Асосий ресурс	капитал, молиявий маблағ	инсон ресурслари, билим, интеллектуал салоҳият
Энг қимматли ресурс	молиявий капитал	инсон капитали
Меҳнат ресурслари		
Лидерлик	вертикал	ваколатлар тақсимоти, мустақил лидерлик
Маълумотга бўлган талаб	сертификат ёки диплом	узлуксиз таълим
Бандлик	барқарор	бозор имкониятлари ва омиллари рискларига боғлиқ

⁹ Жадвал муаллиф томонидан тузилди

Ходимга қилинадиган харажатлар	жорий харажатлар	инвестиция
--------------------------------	------------------	------------

1-жадвалда келтирилган мезонлардан кўришиб турибдики, индустриаллашган иқтисодиёт билан инновацион иқтисодиёт ўртасида деярли барчасида фарқ мавжуд. Инновацион иқтисодиёт бозордаги талаб ва таклифга жуда тез мослашувчан (гибкий) бўлади.

Демак, мамлакат иқтисодиётига инновацион ривожланишни қўллаш учун ушбу иқтисодиёт хўжалик юритишнинг индустриаллашган жараёнига ўтган бўлиши лозим. Индустриаллашган иқтисодиётнинг қандай ҳолатда бўлишини юқорида кўрдик, унга мисол сифатида Япония, АҚШ, Жанубий Корея, Германия каби давлатларнинг иқтисодиётини келтиришимиз мумкин (ушбу мамлакатлар инновацион иқтисодиёти ҳақидаги ҳолати тадқиқот ишнинг иккинчи ва учинчи бобларида келтирилган). Бундан кўринадик, Ўзбекистонда инновацион ривожланишни иқтисодиётга жорий этиш учун қатор ижтимоий-иқтисодий омиллар яратилиши лозим. Хусусан:

-ЯИМ таркибида қишлоқ хўжалигининг улуши 2-3 фоиз, мамлакатда банд бўлган жами меҳнат ресурсларининг вақатгина 3-4 фоизи шу соҳа ҳиссасига тўғри келиши керак;

-мамлакат ЯИМ таркибида экспортнинг улуши 60 фоизга етказиш ва улар 80-90 фоиз тайёр истеъмол товарлари бўлиши лозим;

-ЯИМ таркибида саноат тармоқларини улушини жиидий ошириш мақсадга мувофиқ;

-аҳоли жон бошига тўғри келадиган йиллик ўртача даромад ва мамлакат ЯИМнинг улуши халқаро андозаларга мувофиқ юқори даражасида бўлиши керак;

-ва бошқа қатор кўрсаткичларни халқаро даражадаги меъёрларга етакзиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Бирок, юқорида қайд этилган ҳолатларни эътиборга олиб Ўзбекистонда инновацион ривожланишни миллий иқтисодиётга қўллаш имконияти мавжуд эмас экан деган хулосани чиқариш тўғри бўлмайди. Ўзбекистонда инновацион иқтисодиётни ривожланган мамлакатлардаги каби иқтисодиётнинг барча тармоқларига ёппасига жорий этишнинг имконияти мавжуд эмас, балки мамлакатимиз иқтисодиётини ўзига хос жиҳатларини эътиборга олиб, айрим тармоқларда қўллаш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Хусусан:

-электр-энергиясини ишлаб чиқаришда. Бу йўналишда ҳозирги кунда муқобил электр-энергиясини ишлаб чиқаришнинг самарали усуллари жорий

этилмоқда, бу жараёни келгусида янаям ривожлантириш мумкин. Чунки, Ўзбекистон дунёнинг жуда кўп мамлакатларидан фарқли ўлароқ йилнинг деярли барча ойларида қуёш нурига бой ўлка ҳисобланади;

-қишлоқ хўжалигини ривожлантиришда. Хусусан, томчилатиб суғориш, ҳўл меваларни қуришиш ва консервация қилиш, янги узилган меваларни қишга сақлаш ва бошқа йўналишлар шулар жумласидандир;

-машинасозлик соҳасида. Бу соҳа албатта мамлакатимизда тез суръатлар билан билан ривожланаётган ишлаб чиқариш ҳисобланади. Бунда асосий эътиборни ривожланган мамлакатлар билан ҳамкорлик асосида инновацияни ривожлантириш лозим.

Ўзбекистонда инновацион ривожланиш орқали миллий иқтисодиётни барқарор ўсишини таъминлаш бўйича жуда катта имкониятлар мавжуд. Ушбу имкониятлар замирида унинг асослари ҳам ётибди, бизнинг назаримизда улардан самарали фойдаланишимиз жуда зарур, бу имкониятлар ва уларнинг замирида ётган асослари, бизнинг назаримизда қуйидалар ҳисобланади:

-улуғ боболаримизнинг дунё ҳамжамияти аҳамиятига эга бўлган фан соҳасига қўшган оламшумул ҳиссалари. Хусусан, Ал Хоразмий, Ибн Сино, Алишер Навоий ва бошқа улуғ аждодларимизнинг дунё фан тараққиётига киритган ҳиссалари ҳозирги бугунки кунда ҳам ўзининг аҳамиятини йўқотмасдан барча мамлакатларда фойдаланилмоқда ва эътироф этиб келинмоқда. Бунинг ўзи ҳам мамлакатимизда бундан кейин ҳам оламшумул аҳамиятга эга бўлган инновацион ғояларни яратишига таг замин бўлиб хизмат қилади;

-мамлакатда ижтимоий соҳага қаратилаётган эътибор ва ажратилаётган молиявий маблағлар ҳажмининг юқорилиги. Албатта, ҳозирги кунда бу борадаги фаолиятни янада тизимлаштириш ва уларни фаолиятини ягона мақсадга қаратиш зарур ҳисобланади, бироқ юқорида қайд этилган ҳукумат томонидан берилаётган эътибор ва ажратилаётган маблағ инновацион ривожланишга жуда имкониятлар очиб бермоқда;

-тадқиқот натижалари шуни кўрсатмоқдаки, дунаёда яратилаётган инновацион ғояларнинг асосий муаллифлари ёшлар ҳисобланади, бу жиҳатдан ҳам Ўзбекистон аҳолисининг 60 фоиздан зиёди юксак салоҳият, билим ва ҳаракатчан ёшлардан иборат, бу ҳам мамлакатимизда инновацион йўналишни ривожлантиришда муҳим омиллардан бири ҳисобланади;

-Ўзбекистонда инновацион ғоя ва ихтироларни яратиш ва амалиётга жорий этиш бўйича зарур бўлган ҳуқуқий ва меъёрий база етарли даражада шакллантирилган ва амалиётга жорий этилган. Бу албатта, мамлакатимизда инновацион ривожланишнинг истаган соҳасида фаолият юритиш учун имконият яратади;

-Ўзбекистоннинг бой ер ва ер усти ресурсларга эга эканлиги. Таъкидлаш жоизки мамлакатда инновацион ғоя ва ихтироларни яртиш ва амалиётга жорий этишда ушбу масалалар ҳам юқори аҳамият касб этади ва имкониятлар беради.

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистонда инновацион ривожланишнинг назарий асосларига нисбатан амалиёт анча илгарилаб кетган, шунингдек мамлакатимизда инновацион ривожланишни жорий этишда унинг ўзига хос хусусиятларини эътиборга олиш ва мавжуд имкониятлардан тўлиқ фойдаланиш зарур.